

AN'ANAVIY VA ZAMONAVIY TA'LIMGA ASOSLANGAN TA'LIMNING AFZALLIKLARI

Xo'jaqulova Dilnura Xusniddin qizi

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

Pedagogika-psixologiya va inkluziv ta'lim fakulteti talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada an'anaviy va zamonaviy ta'lim tizimining o'ziga xos jihatlari hamda ularning ta'lim jarayonidagi afzalliklari tahlil qilinadi. An'anaviy ta'limning tartib-intizom, tizimlilik va nazariy bilimlarni mustahkamlashdagi roli yoritiladi. Shuningdek, zamonaviy ta'lim texnologiyalarining o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishdagi ahamiyati ko'rib chiqiladi. Maqolada ikki yondashuvni uyg'unlashtirish orqali ta'lim samaradorligini oshirish mumkinligi haqida xulosa beriladi.

Kalit so'zlar: an'anaviy ta'lim, zamonaviy ta'lim, ta'lim texnologiyalari, innovatsion metodlar, pedagogik yondashuv, ta'lim samaradorligi, o'quv jarayoni.

Аннотация. В данной статье рассматриваются особенности традиционного и современного образования, а также их преимущества в образовательном процессе. Освещается роль традиционного обучения в обеспечении дисциплины, системности и усвоения теоретических знаний. Также анализируется значение современных образовательных технологий в развитии самостоятельного мышления, творчества и коммуникативной компетенции обучающихся. Делается вывод о том, что сочетание традиционных и современных методов обучения способствует повышению эффективности образования.

Ключевые слова: традиционное образование, современное образование, образовательные технологии, инновационные методы, педагогический подход, эффективность обучения, учебный процесс.

Abstract. This article analyzes the characteristics of traditional and modern education and their advantages in the educational process. The role of traditional education in ensuring discipline, systematic learning, and strengthening theoretical knowledge is highlighted. In addition, the importance of modern educational technologies in developing students' independent thinking, creativity, and communicative competence is discussed. The article concludes that combining traditional and modern teaching approaches can increase the effectiveness of education.

Keywords: traditional education, modern education, educational technologies, innovative methods, pedagogical approach, learning effectiveness, educational process.

Bugungi globallashtirish davrida ta'lim tizimini takomillashtirish, o'quv jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish va ta'lim sifatini oshirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Har bir jamiyatning taraqqiyoti bevosita ta'lim tizimining rivojlanganlik darajasi bilan chambarchas bog'liqdir. Shu sababli pedagogika fanida ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, an'anaviy va zamonaviy ta'lim usullarini uyg'unlashtirish masalasi muhim ahamiyat kasb etadi.

An'anaviy ta'lim asrlar davomida shakllanib kelgan pedagogik tajriba asosida rivojlangan bo'lib, unda o'qituvchi yetakchi rolni bajaradi, o'quv jarayoni qat'iy reja asosida olib boriladi va bilimlar tizimli ravishda o'quvchilarga yetkaziladi. Zamonaviy ta'lim esa axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, innovatsion pedagogik metodlar va interfaol yondashuvlar asosida tashkil etilib, unda o'quvchi faol subyekt sifatida qatnashadi. Mazkur maqolada an'anaviy va zamonaviy ta'limning o'ziga xos jihatlari hamda ularning ta'lim jarayonidagi afzalliklari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

An'anaviy ta'lim tizimi pedagogika tarixida uzoq yillar davomida asosiy ta'lim shakli sifatida qo'llanib kelgan. Ushbu ta'lim modelida o'qituvchi bilim beruvchi, o'quvchi esa bilimni qabul qiluvchi sifatida ishtirok etadi. Dars jarayoni ma'ruza, tushuntirish, savol-javob va mashqlar orqali olib boriladi. Mashhur pedagog olim Yan Amos Komenskiy ta'lim jarayonini tizimli tashkil etish zarurligini ta'kidlab, maktab ta'limining sinf-dars tizimini yaratgan. U o'zining "Didactica Magna" asarida ta'limning izchilligi, ketma-ketligi va tizimliliigi muhim ekanligini qayd etgan. Ushbu qarashlar hozirgi kunda ham an'anaviy ta'limning nazariy asosini tashkil etadi.

An'anaviy ta'limning asosiy afzalliklaridan biri – bilimlarni tizimli va izchil tarzda o'rgatish imkoniyatidir. O'quvchilar nazariy bilimlarni puxta o'zlashtiradilar, fan asoslari ketma-ketlik asosida tushuntiriladi va o'quv jarayoni qat'iy reja asosida tashkil etiladi. Shuningdek, an'anaviy ta'lim o'quvchilarda intizom, mas'uliyat va tartiblilik kabi sifatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Pedagog olim K.D. Ushinskiy ta'lim jarayonida o'qituvchining roli juda muhim ekanligini ta'kidlab, o'qituvchi shaxsiy namunasi va bilim darajasi bilan o'quvchilarning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatishini qayd etgan. Uning fikricha, ta'lim jarayonida o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyachi sifatida ham faoliyat yuritishi lozim.

An'anaviy ta'limning yana bir muhim jihati – nazariy bilimlarni chuqur o'rgatishdir. O'quvchilar fan asoslarini mustahkam egallaydi, o'quv materiallari tartibli ravishda o'zlashtiriladi va bilimlarni nazorat qilish tizimi aniq shakllangan bo'ladi. Shu sababli an'anaviy ta'lim bugungi kunda ham ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

An'anaviy ta'lim metodlari pedagogika tarixida uzoq vaqt davomida shakllangan bo'lib, ular asosan o'qituvchining yetakchi roli va o'quvchilarga bilimlarni tizimli ravishda yetkazishga qaratilgan. Bu metodlar ta'lim jarayonining tartibli, rejalashtirilgan va izchil bo'lishini ta'minlaydi. An'anaviy ta'lim metodlari asosan

bilimlarni og'zaki tushuntirish, ko'rsatish hamda mashq va takrorlash orqali o'rgatishga asoslanadi.

An'anaviy ta'lim metodlarining asosiy turlariga quyidagilar kiradi:

1. Ma'ruza metodi. Ma'ruza metodi an'anaviy ta'limning eng keng tarqalgan metodlaridan biridir. Bu metodda o'qituvchi ma'lum bir mavzu bo'yicha nazariy bilimlarni izchil va tizimli tarzda bayon qiladi. O'quvchilar esa ushbu ma'lumotlarni tinglaydi, yozib oladi va o'zlashtiradi. Ma'ruza metodi ayniqsa oliy ta'lim muassasalarida keng qo'llaniladi, chunki u katta hajmdagi nazariy bilimlarni qisqa vaqt ichida yetkazish imkonini beradi.

2. Tushuntirish metodi. Tushuntirish metodida o'qituvchi yangi bilimlarni o'quvchilarga sodda va tushunarli tarzda izohlab beradi. Bu metod orqali murakkab tushunchalar, qonuniyatlar va jarayonlar izchil ravishda yoritiladi. Tushuntirish metodi ko'pincha darsning asosiy qismida qo'llanadi.

3. Savol-javob metodi. Savol-javob metodi o'quvchilarni faollashtirishga xizmat qiluvchi an'anaviy metodlardan biridir. Bu metodda o'qituvchi savollar beradi, o'quvchilar esa javob berish orqali o'z bilimlarini namoyon etadi. Savol-javob metodi bilimlarni mustahkamlash va o'quvchilarning fikrlash faoliyatini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

4. Ko'rsatish (namoyish) metodi. Ko'rsatish metodi o'quvchilarga ma'lum bir jarayon yoki hodisani amaliy tarzda namoyish qilish orqali bilim berishni nazarda tutadi. Masalan, tajribalar o'tkazish, modellarni ko'rsatish yoki turli ko'rgazmali vositalardan foydalanish ushbu metodning asosiy ko'rinishlari hisoblanadi.

5. Mashq va takrorlash metodi. Mashq metodi o'quvchilarda ko'nikma va malakalarni shakllantirishga qaratilgan. O'quvchilar turli topshiriqlarni bajarish, masalalar yechish yoki yozma ishlar orqali o'z bilimlarini mustahkamlaydi. Takrorlash esa o'rganilgan bilimlarni mustahkamlash va eslab qolishni osonlashtiradi.

An'anaviy ta'lim metodlari pedagogik jarayonda muhim o'rin tutadi. Avvalo, bu metodlar o'quvchilarga bilimlarni tizimli va izchil tarzda yetkazish imkonini beradi. O'quv jarayonining qat'iy reja asosida tashkil etilishi bilimlarning puxta o'zlashtirilishini ta'minlaydi.

An'anaviy ta'limning yana bir muhim ahamiyati shundaki, u o'quvchilarda intizom, mas'uliyat va mehnatsevarlik kabi sifatlarni shakllantiradi. O'qituvchi yetakchi rolni bajarishi sababli o'quvchilar dars jarayonida tartib-intizomga rioya qilishni o'rganadilar.

Pedagogika tarixida ko'plab olimlar an'anaviy ta'limning ahamiyatini ta'kidlab o'tgan. Masalan, buyuk pedagog Jan Amos Komenskiy ta'lim jarayonining tizimliliigi va izchilligiga katta e'tibor qaratgan. Uning fikricha, bilimlar bosqichma-bosqich va ketma-ketlik asosida o'rgatilishi kerak. Shuningdek, K.D. Ushinskiy o'qituvchining shaxsiy roli va ta'lim jarayonidagi yetakchilik vazifasini alohida ta'kidlagan.

Bugungi kunda zamonaviy pedagogik texnologiyalar keng rivojlanayotgan bo'lsa-da, an'anaviy ta'lim metodlari o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q. Aksincha, ularni zamonaviy metodlar bilan uyg'unlashtirish ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. An'anaviy ta'lim nazariy bilimlarni chuqur o'rgatishga yordam bersa, zamonaviy ta'lim o'quvchilarning ijodiy fikrlashini va mustaqil faoliyatini rivojlantiradi.

So'nggi yillarda ta'lim tizimida innovatsion yondashuvlar keng qo'llanilmoqda. Zamonaviy ta'lim o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va faol ishtirokini rivojlantirishga qaratilgan. Bunda interfaol metodlar, muammoli ta'lim, loyiha metodi, axborot texnologiyalaridan foydalanish muhim o'rin tutadi.

Pedagog olim J. Dewey ta'lim jarayoni amaliy faoliyat bilan bog'liq bo'lishi kerakligini ta'kidlagan. Uning fikricha, o'quvchilar bilimni tayyor shaklda emas, balki faoliyat jarayonida egallashi zarur. Bu yondashuv zamonaviy ta'limning asosiy tamoyillaridan biri hisoblanadi.

Zamonaviy ta'lim texnologiyalari o'quvchilarning individual qobiliyatlarini rivojlantirishga imkon yaratadi. Har bir o'quvchi o'z qiziqishlari va ehtiyojlariga mos ravishda bilim oladi, mustaqil izlanish olib boradi va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Bundan tashqari, zamonaviy ta'lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalaniladi. Elektron darsliklar, multimedia vositalari, onlayn platformalar va masofaviy ta'lim tizimlari o'quv jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Pedagog olim V.A. Slastenin zamonaviy pedagogik texnologiyalar o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirishga xizmat qilishini ta'kidlagan. Uning fikricha, ta'lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi.

Hozirgi davrda ta'lim tizimi jamiyat taraqqiyoti, fan va texnologiyaning rivojlanishi bilan uzviy bog'liq holda yangilanib bormoqda. Zamonaviy ta'lim o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi, muammolarni hal qilish qobiliyati hamda kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, bunda innovatsion pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlardan keng foydalaniladi. Zamonaviy ta'lim metodlari o'quvchini ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi va bilimlarni mustaqil ravishda egallash imkonini yaratadi.

Zamonaviy ta'lim metodlarining asosiy turlariga quyidagilar kiradi:

1. Interfaol metodlar. Interfaol metodlar o'quvchilarni dars jarayonida faol qatnashishga undaydi. Bu metodlar orqali o'quvchilar o'z fikrlarini erkin bayon etadi, muhokama qiladi va birgalikda yechim topishga harakat qiladi. "Aqliy hujum", "Klaster", "Bumerang", "Insert", "Baliq skeleti" kabi metodlar interfaol metodlarning

keng tarqalgan turlaridir. Ushbu metodlar o'quvchilarning ijodiy fikrlashi va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

2. Muammoli ta'lim metodi. Muammoli ta'lim metodida o'qituvchi o'quvchilar oldiga muayyan muammo qo'yadi va ularni ushbu muammoni mustaqil ravishda hal qilishga undaydi. Bu metod o'quvchilarning tahliliy fikrlashini rivojlantiradi hamda ularni izlanishga undaydi. Muammoli vaziyatlar orqali o'quvchilar bilimlarni chuqurroq anglaydi va ularni amaliyotda qo'llashni o'rganadi.

3. Loyiha metodi. Loyiha metodi zamonaviy ta'limda keng qo'llaniladigan metodlardan biri hisoblanadi. Bu metodda o'quvchilar muayyan mavzu bo'yicha loyiha tayyorlaydi, ma'lumotlar to'playdi, tahlil qiladi va yakuniy natijani taqdim etadi. Loyiha metodi o'quvchilarda tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantiradi hamda ularning mustaqil ishlash qobiliyatini oshiradi.

4. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan metodlar. Zamonaviy ta'lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish muhim o'rin tutadi. Elektron darsliklar, multimedia taqdimotlari, onlayn platformalar, virtual laboratoriyalar va masofaviy ta'lim tizimlari o'quv jarayonini yanada samarali va qiziqarli qiladi. Ushbu metodlar orqali o'quvchilar katta hajmdagi ma'lumotlarni tez va oson o'zlashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

5. Hamkorlikda o'qitish metodi. Hamkorlikda o'qitish metodida o'quvchilar kichik guruhlarda ishlaydi va muayyan topshiriqlarni birgalikda bajaradi. Bu metod o'quvchilarda jamoada ishlash, o'z fikrini ifodalash va boshqalar fikrini hurmat qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Zamonaviy ta'lim metodlari ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Avvalo, bu metodlar o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtiradi va ularni mustaqil fikrlashga undaydi. O'quvchilar bilimlarni faqat tayyor shaklda qabul qilmaydi, balki izlanish, tahlil qilish va muhokama qilish orqali egallaydi.

Zamonaviy ta'limning yana bir muhim jihati – o'quvchilarning ijodiy salohiyatini rivojlantirishdir. Interfaol metodlar va innovatsion texnologiyalar o'quvchilarda yangi g'oyalar yaratish, muammolarni hal qilish va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlarini shakllantiradi.

Pedagog olim John Dewey ta'lim jarayonida amaliy faoliyatning muhimligini ta'kidlab, o'quvchilar bilimni faoliyat orqali egallashi zarurligini qayd etgan. Shuningdek, Lev Vygotskiy o'quvchilarning rivojlanishida hamkorlik va ijtimoiy muloqot muhim rol o'ynashini ta'kidlagan. Zamonaviy ta'lim metodlari aynan ushbu g'oyalarga asoslanadi. Bundan tashqari, zamonaviy ta'lim axborot jamiyati talablariga mos keladigan kompetensiyalarni shakllantirishga yordam beradi. O'quvchilar nafaqat bilim egallaydi, balki uni amaliyotda qo'llash, yangi bilimlarni mustaqil izlab topish va doimiy ravishda o'z ustida ishlash ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Hozirgi kunda

pedagogika fanida an'anaviy va zamonaviy ta'lim usullarini integratsiyalash masalasi dolzarb hisoblanadi. Chunki faqat an'anaviy yoki faqat zamonaviy metodlardan foydalanish har doim ham kutilgan natijani bermasligi mumkin.

An'anaviy ta'lim bilimlarning tizimliliigi va mustahkamligini ta'minlasa, zamonaviy ta'lim o'quvchilarning ijodiy va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Shu sababli ushbu ikki yondashuvni uyg'unlashtirish ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Masalan, dars jarayonida o'qituvchi nazariy bilimlarni an'anaviy usulda tushuntirib, keyinchalik interfaol metodlar orqali o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlashi mumkin. Bu esa bilimlarning yanada chuqur o'zlashtirilishiga yordam beradi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni an'anaviy ta'lim tizimi bilan birgalikda qo'llash o'quv jarayonining qiziqarli va samarali bo'lishini ta'minlaydi. O'quvchilar bilimni faqat eshitish orqali emas, balki faol ishtirok etish orqali egallaydilar.

Xulosa qilib aytganda, an'anaviy va zamonaviy ta'lim tizimlari bir-birini to'ldiruvchi pedagogik yondashuvlar hisoblanadi. An'anaviy ta'lim bilimlarning tizimliliigi va mustahkamligini ta'minlasa, zamonaviy ta'lim o'quvchilarning ijodiy fikrlashi, mustaqilligi va faolligini rivojlantiradi. Ta'lim jarayonida ushbu ikki yondashuvni uyg'unlashtirish orqali yuqori natijalarga erishish mumkin. Shu sababli pedagoglar ta'lim jarayonini tashkil etishda an'anaviy tajriba va zamonaviy innovatsion metodlardan samarali foydalanishlari zarur. Bu esa ta'lim sifatini oshirishga, raqobatbardosh va intellektual salohiyatga ega yosh avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Komenskiy Ya.A. Buyuk didaktika (Didactica Magna). – Moskva: Pedagogika, 1982.
2. Ushinskiy K.D. Pedagogik asarlar to'plami. – Moskva: Pedagogika, 1988.
3. Dewey J. Democracy and Education. – New York: Macmillan, 1916.
4. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge: Harvard University Press, 1978.
5. Slastenin V.A., Isayev I.F., Shiyanov E.N. Pedagogika. – Moskva: Akademiya, 2013.
6. Podlasyy I.P. Pedagogika. – Moskva: Vlados, 2010.
7. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O'qituvchi, 2012.
8. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2006.
9. Ishmuhamedov R. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2015.
10. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2008.